

7.2 Det økonomiske kredsløb og konjunkturerne

Hvorfor skal jeg læse dette afsnit?

* Fordi der bliver **redegjort** for det økonomiske kredsløb, som kort og godt skitserer, hvordan økonomien helt grundlæggende fungerer.

Hvad kan jeg bruge det til?

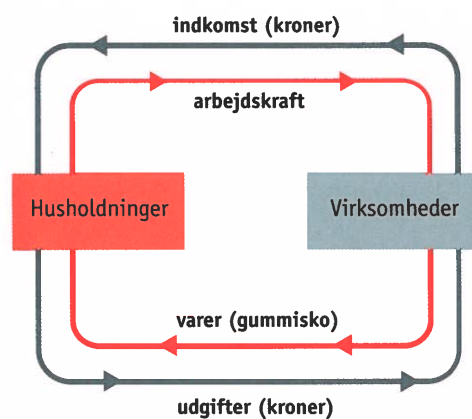
* Til bedre at **forklare**, hvornår det går økonomisk godt, og hvornår det går økonomisk dårligt i Danmark.

* Derved vil du bedre kunne **vurdere** konsekvenserne af lav- og højkonjunkturer.

I dette kapitel skal du beskæftige dig med, hvordan de forskellige dele af økonomien påvirker hinanden, og hvordan den økonomiske situation kan variere. Du skal først se på det økonomiske kredsløb og dernæst på økonomiske konjunkturer.

Forestil dig en økonomi, hvor der kun produceres en enkelt vare – *gummisko* – med et enkelt input – *arbejdskraft*. Figur

Figur 7.2 Det simple økonomiske kredsløb

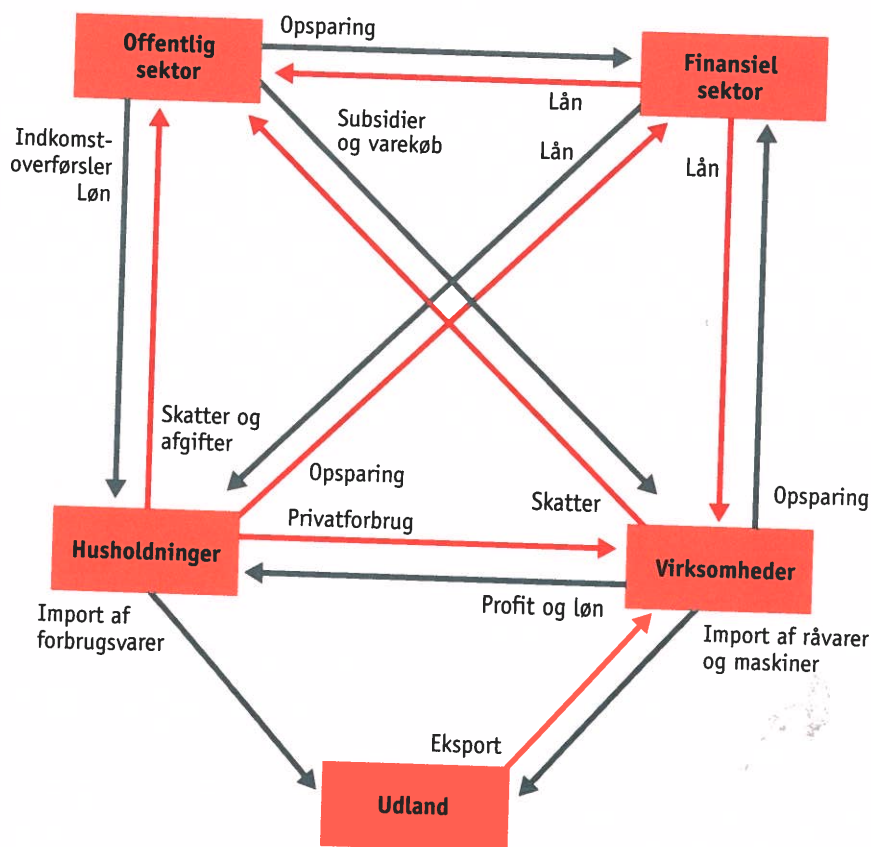
7.2 illustrerer alle de transaktioner (handling), der sker mellem husholdninger og virksomheder i økonomien i forbindelse med gummisko.

Den *inderste cirkel* i figuren repræsenterer kredsløbet af gummisko og arbejdskraft. Husholdningerne sælger deres arbejdskraft til virksomhederne, og virksomhederne bruger arbejdskraften til at producere gummisko, der igen sælges til husholdningerne. Den *yderste cirkel* i figuren repræsenterer det tilsvarende modsatte kredsløb af kroner. Husholdningerne køber gummisko fra virksomhederne. Nogle af de penge, som virksomhederne tjener, bruges til at betale løn til medarbejderne, og medarbejderne køber så gummisko for pengene. Den overskydende fortjeneste er *profitten*, som virksomhedsejerne selv forbruger på gummisko.

Eksemplet er forenklet, og i en virkelig økonomi som den danske vil der skulle inkluderes en række andre aktører. Modellen i figur 7.3 giver et mere realistisk billede af de forskellige økonomiske sektorer – husholdningerne, virksomhederne, den offentlige sektor, den finansielle sektor og udlandet – samt hvad der er mere interessant: hvordan de er forbundet.

Et væsentligt træk ved samfundsøkonomien er de mange indbyrdes sammenhænge og afledte virkninger af ændringer. Samfundets økonomi er meget mere kompliceret end økonomien i en husholdning eller en virksomhed. Det skaber behov for overblik. Et sådant overblik søges givet i det udvidede økonomiske kredsløb (figur 7.3). Kredsløbet viser forbindelserne mellem økonomiens hovedsektorer. Pilene angiver, hvilken vej pengene bevæger sig.

Figur 7.3 Det udvidede økonomiske kredsløb

Figur 7.3 viser alene pengestrømmene. Til de fleste af kredsløbets pengestrømme er der knyttet modsatte leverancer af varer og tjenester. Til husholdningernes betaling for varekøb svarer således levering af forbrugsgoder, ligesom der til skattebetalingerne svarer levering af offentlige gratisydelsler.

Det økonomiske kredsløb er centralt for forståelsen af bevægelser i samfundsøkonomien. Kredsløbet er brugbart til at beskrive ændringer og til at forklare, hvorfor økonomien udvikler sig, som den gør.

Konjunkturer – økonomien går op og ned

En **konjunktur** er et samlet billede af samfundsøkonomiens aktivitetsniveau.

Historien viser, at økonomien svinger mellem højkonjunktur og lavkonjunktur – dvs. mellem perioder med høj økonomisk aktivitet og lav økonomisk aktivitet. Der er flere bud på, hvorfor det sker, men her vil vi nøjes med at konstatere, at økonomien bevæger sig i bølger hen over årene.

Når man skal beskrive den økonomiske konjunktur, beskæftiger man sig i høj grad med den **økonomiske vækst**, som er et udtryk for stigningen i den

Konjunkturer

Højkonjunktur: Karakteriseret ved lav arbejdsløshed, højt forbrug, stigende inflation (flaskehalsproblemer/mangel på arbejdskraft), tendens til stagnerende investeringer og stagnerende vækst.

Nedgangskonjunktur: Karakteriseret ved faldende investeringsniveau, faldende økonomisk vækst, faldende investeringer og forbrug og begyndende arbejdsløshed.

Lavkonjunktur: Karakteriseret ved lav eller ingen økonomisk vækst, høj arbejdsløshed, faldende inflation, få investeringer.

Opgangskonjunktur: Karakteriseret ved stigende økonomisk vækst, stigende investeringslyst, faldende arbejdsløshed.

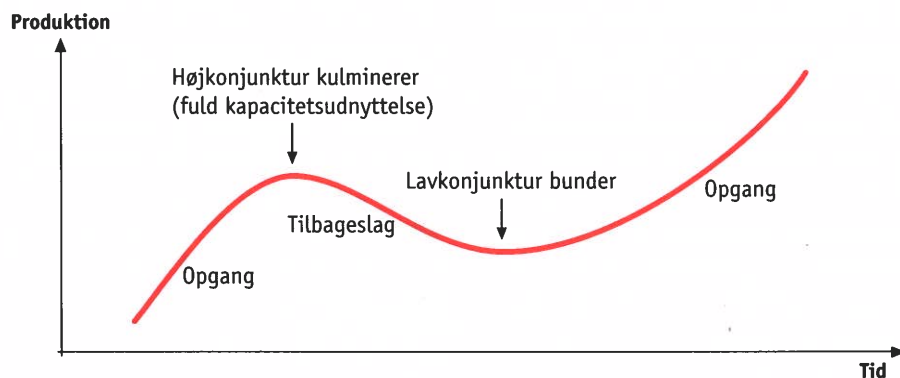
økonomiske aktivitet i samfundet fra år til år.

I en højkonjunktur er der høj økonomisk aktivitet, høj økonomisk vækst og høj beskæftigelse. For at man kan tale om en decideret højkonjunktur, siger man gerne, at den økonomiske vækst skal være større end væksten i **produktiviteten**. Den langsigtede trend har været, at produktiviteten vokser med 2 procent om året, og det betyder, at den øko-

nomiske vækst skal være større end 2 procent for, at beskæftigelsen vokser og vi kan tale om en højkonjunktur.

Produktivitet er et mål for, hvor gode virksomheder og offentlige organisationer er til at udnytte sine ressourcer. I en virksomhed kan man se produktiviteten som et udtryk for mængden af produktion pr. beskæftiget. En højere produktivitet betyder, at virksomheder udfører aktiviteterne smartere, så man kan få mere

Figur 7.4 Konjunkturforløb

Et typisk konjunktur billede. Der er en naturlig grund til, at økonomien bevæger sig fra høj- og lavkonjunkturer. I en højkonjunktur er der risiko for en ophedet økonomi i form af stigende lønninger og manglende kapacitet i virksomhederne, hvilket presser priserne op. Resultatet er, at den danske konkurrenceevne forringes, og det kan bidrage til en konjunkturedgang.

Kilde: Kåre Clemmensen og Per Henriksen: Økonomi – principper, praksis og perspektiver, Columbus 2012.

ud af den samme mængde arbejdskraft. Hvis produktiviteten stiger, men efterspørgslen efter virksomhedens vare ikke stiger, vil virksomheden typisk skære ned i sin bemanning. Derfor er det afgørende, at den økonomiske vækst er mindst lige så stor som stigningen i produktiviteten, for at sikre en høj beskæftigelse.

Hvis den økonomiske vækst er mindre end den langsigtede trend, så vil man tale om en lavkonjunktur – med tilhø-

rende risiko for stigende arbejdsløshed og faldende privatforbrug. Bemærk, at vi altså ikke nødvendigvis taber penge under en lavkonjunktur; vi bliver bare rigere mindre hurtigt, end vi plejer.

Det er vigtigt for landets politikere – og øvrige beslutningstagere – at forstå de økonomiske konjunkturer for at kunne udjævne udsvingene. Det er således i alles interesse, at økonomien er så stabil og forudsigelig som mulig.

'de fede ord'

- * Det simple økonomiske kredsløb
- * Det udvidede økonomiske kredsløb
- * Konjunkturer
- * Højkonjunktur
- * Lavkonjunktur
- * Økonomisk vækst
- * Produktivitet

7.3 Samfundsøkonomiske mål

Hvorfor skal jeg læse dette afsnit?

* Fordi du skal kunne **redegøre** for, hvad politikerne og økonomerne præcist mener, når de taler om begreber som **økonomisk vækst**, **arbejdsløshed** og **inflation**.

Hvad kan jeg bruge det til?

* Så kan du **forklare**, hvorfor politikerne handler, som de gør, hvis de for eksempel hæver SU'en eller sænker dagpengene.

* På den måde vil du bedre kunne **vurdere**, hvilke samfundsøkonomiske mål du synes skal prioriteres.

I dette kapitel skal vi se nærmere på de samfundsøkonomiske mål i Danmark. For hvad kendetegner den gode økonomi? Hvornår er en udvikling god, og hvornår er den skidt? Sådanne spørgsmål kan man kun give meningsfulde

svar på, hvis man har nogle veldefinerede mål at måle økonomien ud fra.

Der hersker relativt bred politisk enighed om de samfundsøkonomiske mål. Til gengæld er det et spørgsmål om politiske holdninger, hvilke mål der prioriteres højest og hvorfor, og hvordan målene skal nås.

Opnåelsen af de enkelte mål påvirker ofte hinanden. Forsøg på at opnå et mål kan forstærke eller modvirke opnåelsen af andre mål. For eksempel kan økonomisk politik, der har til formål at stimulere den økonomiske vækst, have en negativ virkning på den bæredygtige udvikling, eller et ønske om lav arbejdsløshed kan øge inflationen og skabe usikkerhed derom.

De overordnede samfundsøkonomiske mål er:

- * Økonomisk vækst
- * Bæredygtig udvikling
- * Lav arbejdsløshed og høj beskæftigelse
- * Balance på de offentlige finanser
- * En ligelig fordeling af velstanden
- * Stabil inflation
- * Balance på betalingsbalancen.

Økonomisk vækst

Økonomisk vækst betyder, at der er en stigning i den samlede indkomst og produktion i samfundet.

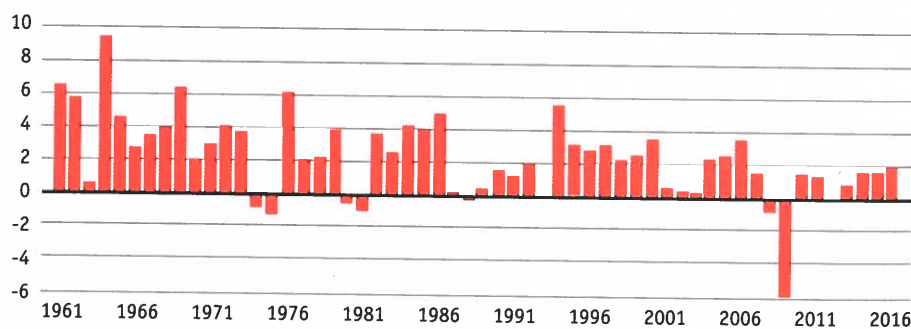
Økonomisk vækst gør samfundskagen større, og det bliver dermed muligt at dele flere eller større stykker ud. Af den simple grund er det afgørende at have økonomisk vækst for at kunne investere mere i uddannelse, forskning, infrastruktur og gøre det muligt at give bedre velfærdsydelser til befolkningen.

Samfundets samlede produktion måles normalt som **bruttonationalproduktet (BNP)**.

Den samlede produktion tæller både **produktionen af varer og serviceydelser**. *Vareproduktion* omfatter for eksempel udvinding og bearbejdning af råvarer (olie), landbrugsvarer (mel og havregryn) og industrivarer (køleskabe). *Serviceydelser* kan både være private og offentlige. *Private serviceydelser* i Danmark omfatter for eksempel rengøring og bankvirksomhed. *Offentlige serviceydelser* omfatter for eksempel politi, sundhed og uddannelse. Hvilke serviceydelser der skal være henholdsvis private og offentlige, er et politisk anliggende og varierer i forskellige lande.

Når der er økonomisk vækst, betyder det, at den samlede produktion øges over tid. Det giver øgede forbrugsmuligheder, fordi indkomsterne stiger. Derudover betyder økonomisk vækst yderligere muligheder for gennem investeringer at sikre fremtiden og dermed fortsat vækst, da vækstoverskuddet blandt andet kan investeres i fabrikker, boliger, veje, kommunikationsinfrastruktur, uddannelse og forskning. Det er alt sammen aspekter, der er med til at udvikle produkti-

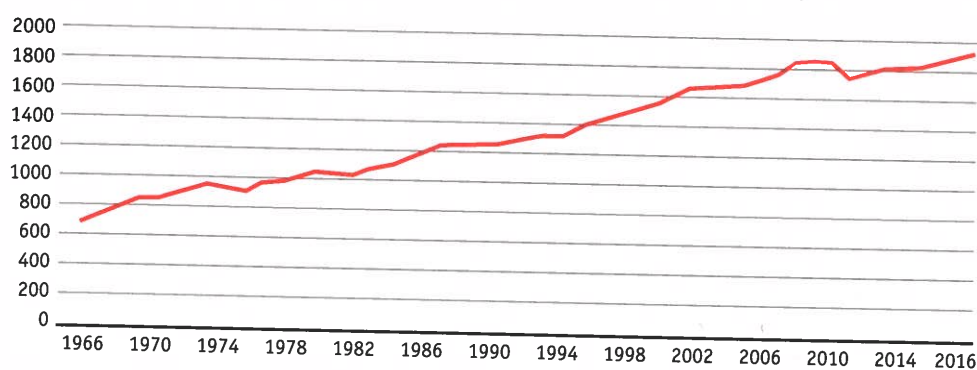
Figur 7.5 Den årlige realvækst i BNP fra 1961 til 2016

Note: Realvæksten udtrykker den økonomiske vækst, når der er korrigeret for inflation (de generelle prisstigninger). Det giver dermed det mest reelle billede af, hvor meget økonomien er vokset.

Kilde: Verdensbanken og Danmarks Statistik.

Figur 7.6 BNP fra 1966-2016: Vi bliver rigere og rigere

Milliarder kroner. Opgjort i 2010-priser. Kilde: Statistikbanken.dk.

onsmulighederne og dermed fastholde den fremtidige økonomisk vækst og velstand. På den måde udvides det grundlag af vækstfaktorer, der skaber væksten – for eksempel arbejdskraft og kapital.

Imidlertid kan man problematisere anvendelsen af BNP som velstandsmål:

- * Den skjuler spredningen *mellem indbyggere* (i princippet kan én mand eje det hele).
- * Det fanger ikke værdien af arbejde, hvis der ikke foregår en transaktion af penge. For eksempel når du passer dine børn, selv laver mad eller ordner din have frem for at sætte dine børn i vuggestuen, gå på café eller betale en gartner.
- * Immaterielle værdier såsom fritid, miljø, klima, kærlighed og lykke medtages ikke i målet. Hvis der efter en større miljøkatastrofe skal ryddes op, vil løsningen af denne opgave sågar øge BNP, selv om der kan siges at være tale om en generel velfærdsforringelse.

Human Development Index

For at gøre op for BNP's begrænsninger og nuancere graden af velfærd i verdens lande kan man kigge på det såkaldte Human Development Index. Dette mål medtager ud over BNP pr. indbygger graden af fattigdom, læse- og skrivefærdigheder, uddannelse, forventet levealder, fødselstal, sundhedsforhold samt en række andre faktorer. Danmark ligger som regel i top.

Bæredygtig udvikling

Økonomisk vækst skal ses i forhold til den miljømæssige påvirkning. For eksempel kan stigende produktion være med til at skabe stigende forurening. I økonomiske termer defineres bæredygtig udvikling som økonomisk vækst, der opfylder den nutidige generations behov, uden at senere generationer fratages muligheden for at opfylde deres behov.

Bæredygtighed kom for alvor på dagsordenen i FN-rapporten *Brundtlandrapporten* fra 1987 og er dermed et af de nyere samfundsøkonomiske mål.

Målkonflikten mellem vækst og bæredygtighed

Forskere fra nær og fjern påpeger, at den nuværende globale jagt på økonomisk vækst ødelægger naturen og udtømmer jordens naturrigdomme. Der er en tæt sammenhæng mellem økonomisk vækst og stigende belastning af miljøet:

Voksende produktion i industrien betyder, at vi i højere grad udvinder råstoffer fra undergrunden (eksempelvis olie), som ikke kommer tilbage igen.

Voksende produktion i industrien betyder, at vi udleder stoffer, som forurener jorden og påvirker klimaet. Som det ser ud nu, kan den menneskeskabte globale opvarmning meget vel risikere at udrydde en stor del af menneskeheden en dag.

Den menneskeskabte globale opvarmning er en direkte konsekvens af industrialiseringen og den ekspanderende industriproduktion.

Det har fået mange regeringer i Vesten til at beslutte, at den økonomiske udvikling er nødt til at tage hensyn til miljømæssige og sociale omkostninger. I Danmark har vi nedsat Det Miljøøkonomiske Råd, som har til opgave at belyse spillet mellem økonomi og miljø. Diskussionen er kompleks, da der er en **målkonflikt** mellem ønsket om økonomisk vækst og ønsket om bæredygtighed. Lad os se på et eksempel, der illustrerer det.

Et økonomisk redskab til at øge den bæredygtige udvikling og mindske nedslidningen af naturen kunne være at indføre højere grønne afgifter på udledning af forurenende stoffer. Lad os se følgervirkningen:

Højere grønne afgifter → Mindre forurening af miljøet → Mere bæredygtig udvikling → Afgifter betyder større omkostninger for virksomheder → Svækket konkurrenceevne i forhold til udlandet → Fald i produktionen → Mindre økonomisk vækst

Højere grønne afgifter vil have en positiv effekt på målet om bæredygtig udvikling, men en negativ effekt på målet om økonomisk vækst.

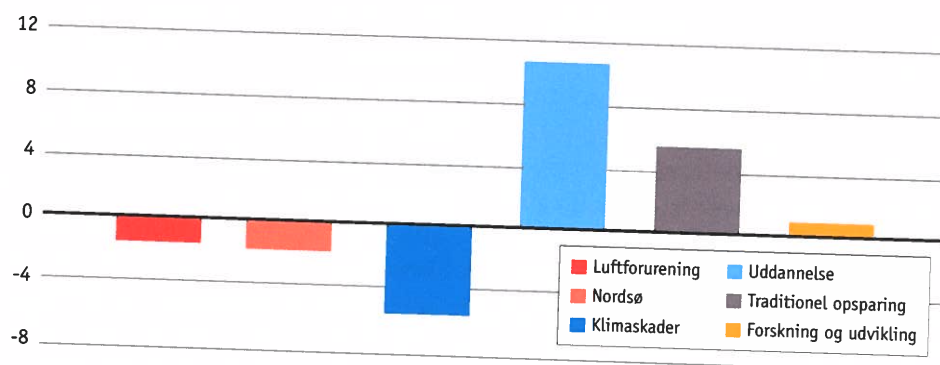
Debatten om bæredygtig udvikling, herunder klimaets tilstand, vil uden tvivl præge den globale økonomiske og politiske dagsorden i fremtiden. I december 2015 kom verdens nationer til enighed om en global klimaafnæftale ved COP21 i Paris. Ifølge aftalen må jordens temperatur ikke stige mere end 2 grader frem mod 2100. Landene vil arbejde for at holde stigningen på halvdelen grad i forhold til 1850, hvor industrialiseringen for alvor startede. Aftalen viser, at der er en politisk vilje, som baner vej for, at der lægges større vægt på bæredygtig udvikling.

Til at beregne graden af bæredygtighed kigger økonomer på **den ægte opsparing**. Ægte opsparing er et mål, som viser, om vi i Danmark øger eller formindsker vores samlede formue, når der tages højde for forbruget af naturens ressourcer. Ægte opsparing giver en indika-

tion af, i hvilket omfang nulevende generationers produktion og adfærd påvirker fremtidige generationers muligheder for velstand.

Figur 7.7 viser, at den danske ægte opsparing samlet set er positiv. Det skyldes først og fremmest, at vi hele tiden for-

Figur 7.7 Et bud på en beregning af den ægte opsparing i Danmark fra 1990 til 2009 (gennemsnit pr. år af BNP)

Note: Figuren viser, at vi overleverer en god opsparing i form af uddannelse, men til gengæld slider især på klimaet. Kilde: Det Miljøøkonomiske Råd, 2012.

bedrer vores uddannelse og knowhow. Dette stiller de kommende generationer bedre end de nuværende. Sekundært sparer vi penge op, og det stiller også næste generationer bedre.

Til gengæld kan det tydeligt ses af figuren, at vi år for år slider på naturen. Udledning af drivhusgasser og ændringer i bestanden af fisk og skove medvirker til den negative påvirkning af naturen, som betyder, at vi afleverer naturen i en dårligere stand, end vi fik den.

Lav arbejdsløshed og høj beskæftigelse

Arbejdsløshed defineres som antallet af registrerede arbejdsløse i forhold til den samlede arbejdsstyrke, der tæller den arbejdsdygtige befolkning mellem 16 og 66 år. Arbejdsløsheden omregnes og opgøres i heltidsarbejdsløse. Det angives som oftest i en procentsats.

Lav arbejdsløshed og høj beskæftigelse er et økonomisk mål, fordi:

- * Flere mennesker i arbejde betyder *højere produktion*. Der er således en sammenhæng mellem høj beskæftigelse og økonomisk vækst.
- * De arbejdsløse er en omkostning for staten, idet disse typisk er på en form for overførselsindkomst. Samtidig er der en tabt gevinst i forhold til den højere skat, den arbejdsløse ville betale, såfremt han var i job. At få én arbejdsløs med en gennemsnitlig overførselsindkomst ud på arbejdsmarkedet til en gennemsnitlig løn vil samlet set bidrage til den offentlige økonomi med lidt over en kvart million kroner årligt ifølge Velfærdskommissionen.
- * Arbejde har for den enkelte borger *psykologisk betydning*. Først og fremmest er det klart, at et arbejde giver penge på bordet, så man kan *forsørge sig selv*. Derudover er det arbejde, som den enkelte har, med til at give *tilværelsen indhold*. Der er set mange eksempler på, at langtidsledige udvikler psykologiske og sociale problemer, som også kan udvikle sig til økonomiske omkostninger – enten hvis vedkommen-

de ikke bliver i stand til at varetage et arbejde eller udgør større belastninger på sundhedsvæsnet på grund af en usund livsstil.

Arbejdsløshedsformer

Arbejdsløshed kan have mange forskellige årsager, men alligevel er det muligt at kategorisere arbejdsløshed i fire kasser, som er relevante, når man skal analysere, hvorfor der er arbejdsløshed, og i hvilken grad politikerne i form af en økonomisk politik kan sænke arbejdsløsheden.

Konjunkturarbejdsløshed er den form for arbejdsløshed, som er skabt af en lavkonjunktur. Konjunkturer er som tidligere nævnt et samlet udtryk for, hvordan det går med økonomien i et land. I en lavkonjunktur falder efterspørgslen, og derfor kan virksomhederne ikke sælge så mange varer. Produktionen falder, og det koster arbejdspladser. Konjunkturarbejdsløsheden rammer forskellige brancher med forskellig styrke.

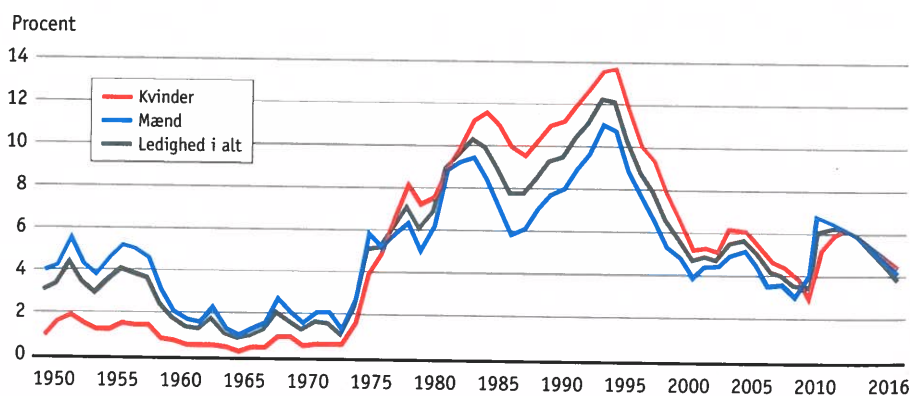
Der vil altid være efterspørgsel efter visse varer og ydelser – eksempelvis vil vi altid skulle bruge skolelærere, og vi vil altid efterspørge medicin. Andre bran-

cher er derimod mere følsomme over for konjunkturerne – en murer får eksempelvis mindre at lave, hvis økonomien har det stramt, fordi der bliver bygget færre nye huse.

Strukturarbejdsløshed er den form for ledighed, der knytter sig an til manglende faglig eller geografisk fleksibilitet på arbejdsmarkedet. Der vil således opstå situationer på arbejdsmarkedet, hvor de udbudte kvalifikationer ikke stemmer overens med de efterspurgte – hvor der er et mismatch mellem den ledige arbejdskraft og den arbejdskraft, virksomhederne efterspørger. Det kan f.eks. i dagens samfund være typografer, langtidbuschauffører eller slagtere, der bliver fyret og ikke kan finde job efterfølgende, fordi arbejdsmarkedet har ændret sig. De er tvunget til at omskole sig for at komme i job, og dette kan medføre en længere arbejdsløshedsperiode.

Friktionsarbejdsløshed, eller skifteledighed, opstår f.eks. for nyuddannede, inden de kommer i job, eller for mennesker, der i en mellemliggende periode mellem to job er ledige.

Figur 7.8 Arbejdsløsheden fra 1950 til 2016 i procent af arbejdsstyrken

Kilde: Samfundsstatistik 2015.

Sæsonarbejdsløshed opstår i de brancher, hvor der primært arbejdes i en del af året. Det kan eksempelvis være håndværkere, der har travlest om sommeren på grund af vejret, eller medarbejdere i en forlystelsespark, som kun arbejder halvdelen af året, fordi parkerne ikke har åbent om vinteren. Visse arbejdsløshedsopgørelser er sæsonkorrigeret, og det betyder, at man forsøger at vise et billede af ledigheden, der er uafhængigt af årstiden, dvs. rensat for sæsonudsving.

Balance på de offentlige finanser

De offentlige finanser er en samlet betegnelse for den offentlige sektors indtægter og udgifter. Det er et centralt mål, at der på lang sigt er balance på de offentlige finanser, og at den offentlige gæld ikke løber løbsk.

Den offentlige balance udtrykker nettooverskuddet/nettounderskuddet på de offentlige finanser - dvs. indtægter fratrukket udgifter. Underskud på de offentlige finanser betyder, at den offentlige sektor får et finansieringsproblem. Offentligt underskud kan finansieres med et træk i Nationalbanken (lade sedeldressen rulle) eller ved at tage lån.

Danmark og de øvrige EU-lande har imidlertid siden 1994 forpligtet sig til *ikke* at dække underskud ved at trykke flere penge. Derfor medfører underskud, at der skabes en **statsgæld** i form af salg af statsobligationer, som købes af private investorer (banker, pensionskasser). Afdrag og renter på statsgælden skal dækkes via skatter, som skal betales af fremtidige generationer. Derfor er der bred politisk opbakning til, at statsgæl-

den skal være afbalanceret og inden for en vis grænse (60 procent af BNP). I praksis er det ønskeligt at have underskud i perioder som følge af konjunktursvingningerne. I en lavkonjunktur er der pres på de offentlige finanser, da skatteindtægterne falder, mens der kommer flere udgifter til overførselsindkomster. I en sådan situation er det vigtigt, at staten ikke reagerer med for kraftige beskæringer, men holder en hånd under økonomien. Underskud og deraf følgende gæld må dog ikke løbe løbsk, for det vil øge usikkerheden og tilliden til den danske økonomi.

Lige fordeling af indkomsterne

Ambitionen om en mere lige fordeling af velstanden er først og fremmest et politisk ønske. De socialistiske partier taler for mest mulig lighed i fordeling, hvori- mod de borgerlige partier er gået ind for økonomisk ulighed til at skabe dynamik i samfundet. Der er dog generelt enighed på tværs af det politiske spektrum om, at det er et vigtigt mål at omfordele goder og udligne store sociale forskelle i samfundet, da undersøgelser fra blandt andet OECD og IMF indikerer, at lande med stor ulighed har mindre vækst end lande med mindre ulighed.

Det hedder sig, at Danmark er en af verdens mest lige nationer, men den seneste komparative måling fra 2012 viser, at Danmark er det 11. mest lige samfund i Europa. Målingen, som ligger til grund for den placering, baserer sig på udregninger af **Gini-koefficienten**.

Gini-koefficient og Lorenz-kurve

En metode til at illustrere indkomstulighed er **Lorenz-kurven** (se figur 7.9), der viser befolkningen delt op i indkomstdeciler (tiendedele) efter indkomst. Dette sammenholdes med, hvor stor en del af samfundets samlede indkomst den pågældende tiendedel tjener. Fordelingsgraden udtrykkes i et tal – den såkaldte Gini-koefficient.

Gini-koefficienten er en værdi mellem 0 og 1, som udtrykker, hvor stor uligheden er i en fordeling. Hvis Gini-koefficienten har værdien 0, er indkomsterne fuldstændig lige fordelt. Hvis den derimod har værdien 1, betyder det, at en enkelt person har al indkomsten i landet. Jo større Gini-koefficient, jo større ulighed.

Lorenz-kurven konstrueres ved først at rangordne hele populationen efter stigende indkomst. Derefter inddeles den rangordnede population i ti lige store grupper – kaldet deciler. Første decil be-

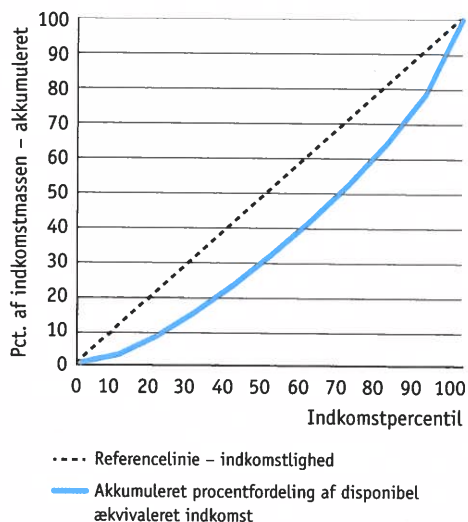
står af de 10 procent, som har de laveste indkomster, og anden decil består af de 10 procent næstlaveste indkomster etc.

Herefter opgøres hver decils andel af de samlede indkomster. Decilgruppernes kumulerede andele af den samlede indkomst indtegnes, og punkterne forbindes til en kurve. Denne kaldes Lorenz-kurven. Ved en helt ligelig fordeling vil kurven følge diagonalen.

Lorenz-kurven angiver den faktiske fordeling af indkomsterne i samfundet. En ulige indkomstfordeling betyder, at første decils andel af den samlede indkomst er under 10 procent, at første og anden decils er under 20 procent etc.

Hvis man i samme koordinatsystem både tegner Lorenz-kurven og kurven, der viser fuldstændig lighed mellem decilerne (diagonalen), så kan man beregne Gini-koefficienten, som arealet mellem Lorenz-kurven og den diagonale linje divideret med arealet af trekanten under den diagonale linje.

Figur 7.9 Indkomstulighed i Danmark 2017

Kilde: Samfundsstatistik 2017.

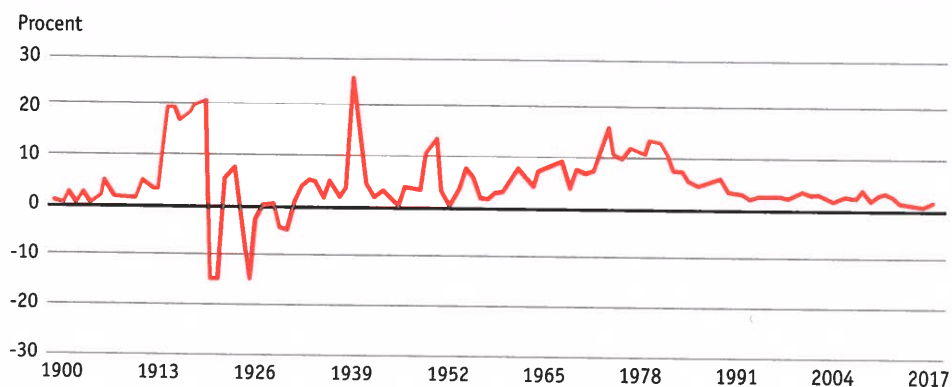
Stabil inflation

Vedvarende prisstigninger i samfundet kaldes **inflation**.

Inflationen måles normalt som ændringer i forbrugerpriserne. Det er et samfundsøkonomisk mål at fastholde en lav, men frem for alt stabil inflation. Som det fremgår af figur 7.10, er det lykkedes Danmark at holde en stabil inflation i omegnen af 2 procent årligt i de seneste 20 år.

Hvorfor er det så væsentligt at have en stabil inflation, der hverken er for høj eller for lav?

Figur 7.10 Årlig inflation fra 1900 til 2017 i procent

Kilde: Danmarks Statistik.

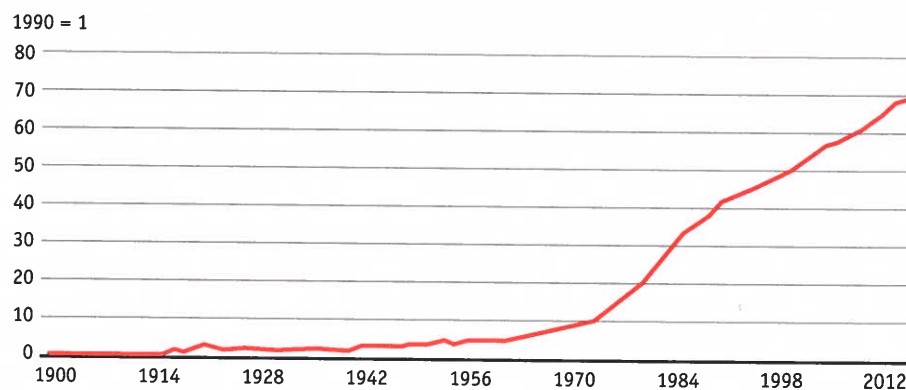
* *Problemet med uforudsigelig inflation:* Det store problem med inflation er, hvis den bliver uforudsigelig. Det skaber nemlig usikkerhed blandt både købere og sælgere. Når der er usikkerhed om inflationens størrelse, tør virksomheder ikke indgå langsigtede kontrakter, da de ikke tør spå om fremtidens inflation. Der opstår en (unødvendig) risiko ved at drive virksomhed i et land med ustabil inflation, da man aldrig ved, hvad pengene er værd i morgen. Resultatet er, at den økonomiske aktivitet bliver markant faldende.

* *Problemet med meget høj inflation:* Hvis inflation bliver for høj, opstår det, der lidt populært kaldes menu- og skolæderomkostninger. Det er et billede på, hvilke problemer det skaber, hvis priserne hele tiden stiger vildt. Billedet er, at restauranterne konstant skal bruge penge på at trykke nye menukort, fordi restauranten hele tiden skal hæve priserne på maden. Skoomkostningerne hentyder til, at folk slider deres sko op på vej ned til banken med deres kontanter, som de skal have sat ind på kontoen. Med en me-

get høj inflation taber kontanter nemlig hurtigt sin værdi, og derfor skal man have kontanterne i banken, hvor de kan trække renter. En anden grund til at holde en lav inflation er, at det historisk set har vist sig svært at holde en stabil, høj inflation.

* *Problemet med en for lav inflation:* Hvis inflationen i et samfund er for lav, så fjerner det noget "smøring" i samfundsøkonomien. En række studier har for eksempel vist, at det er lettere for en arbejdsgiver at få lønmodtagerne til at gå ned i løn i en situation, hvor der er inflation. Folk er altså mere villige til at lade inflationen udhule deres løn end til at gå egentligt ned i deres nominelle løn. Derfor giver inflationen mere fleksible lønforhandlinger. Direkte deflation - faldende priser - bevirker, at økonomien går helt i stå ved, at forbrug og investeringer udskydes, da priserne jo vil være lavere i fremtiden.

Figur 7.11 Forbrugerprisindekset. 1900=1

Priserne er cirka 70 gange højere end de var i 1900. Kilde: Statistikbanken.dk.

Årsager til inflation

Der kan angives flere årsager til inflation. Nogle økonomer ser stigninger i pengemængden som den primære årsag til inflation. Det sker, når nationalbanker trykker flere pengesedler. Forestil dig, at alle danskere fik lov til at sætte et ekstra 0 bag deres pengesedler. Hvad vil der så ske i baren, som før solgte øl til 50 kroner? Den vil selvfølgelig opleve en vild stigning i efterspørgslen, da kunderne pludselig kan købe 10 øl til samme pris som én før. Derfor vil natklubejeren sætte prisen op til 500 kroner, så baren kommer i ligevægt igen. Dette vil på samfundsplan resultere i inflation, svarende til stigningen i pengemængden. Dette sker i mindre skala hvert år i nogle lande, da nationalbanker løbende trykker flere penge.

På kort sigt kan der dog opstå afvigelser i inflationen, som ikke har noget med pengemængden at gøre, og som kan have negative konsekvenser for virksomhedernes konkurrenceevne.

I årene op mod finanskrisen, som indtraf i 2008/2009, var arbejdsløsheden i Danmark blevet så lav, at der var mangel

på arbejdskraft inden for forskellige brancher (for eksempel håndværkere). Når manglen på arbejdskraft er mere udpræget i nogle enkelte brancher og ikke andre, tales der om **flaskehalsproblemer**. Flaskehalsproblemer betyder, at nogle virksomheder ikke kan producere deres maksimale output på grund af manglende arbejdskraft.

Derudover giver efterspørgsel efter specifik arbejdskraft lønstigninger, da virksomhederne konkurrerer med hinanden om at lokke medarbejdere til lige netop deres arbejdsplads. Lønstigninger er lig med stigende omkostninger, hvilket har indflydelse på konkurrenceevnen, der forværres.

Inflationen kan forklares i form af henholdsvis en *efterspørgsels-* og en *omkostningsinflationsteori*.

Demand pull-inflation skyldes efterspørgslen på varemarkedet. Hvis efterspørgslen overstiger produktionen, opstår der et såkaldt *inflationsgab*, som en stigning i prisniveauet kan mindske, fordi en prisstigning reducerer efterspørgslen og øger udbuddet (se boksen "Æn-

dringer i markedsligevægten"). Det vil sige, at hvis efterspørgslen er større end udbuddet samtidig med fuld beskæftigelse, øges risikoen for inflation, fordi priser og lønninger vil stige.

Cost push forklarer inflationen som en følge af ændrede betingelser for landets producenter. Stigende produktionsomkostninger eller faldende produktivitet betyder, at producenterne vælger at reducere vareudbuddet eller overvælter omkostningsstigningen i priserne. Der ved må prisniveauet stige, hvis spændet mellem udbuddet og efterspørgslen skal formindskes. Så længe udbud er mindre end efterspørgsel, findes der et inflationsgab, som skaber prisstigninger, og inflationen ophører først, når der er skabt ligevægt på varemarkedet. Cost push-teorien beskæftiger sig på den måde også med faktorer som for eksempel olieprisstigninger, som gør, at man kan tale om *importeret inflation*.

Demand pull- og cost push-inflation beskæftiger sig begge med de faktorer, der starter inflation, men udelader de mekanismer, der forårsager vedvarende prisstigninger. **Løn-pris-spiralen** er en af forklaringerne, der beskriver en simpel mekanisme, hvor en prisstigning kan give anledning til fornyede prisstigninger. I en situation, hvor priserne stiger, vil lønmodtagerne kræve kompensation, så deres realløn forbliver den samme. Men når lønningerne stiger, vil produktionsomkostningerne også stige. Produkterne bliver dyrere at producere, og som konsekvens vil de blive dyrere at købe. På den måde kan prisstigninger være med til at skabe flere prisstigninger, hvorved konkurrenceevnen presses.

Balance på betalingsbalancen

Betalingsbalancen er et lands regnskab over økonomiske transaktioner med udlandet. Det er en opgørelse over handel med varer, tjenester og kapital mellem Danmark og udlandet. Opgørelsen dækker både over den offentlige sektor, virksomhederne og husholdningerne. Der er to poster på betalingsbalancen: **de løbende poster** og **kapitalposterne**.

Når man i daglig tale diskuterer betalingsbalancen, er det næsten altid de løbende poster, der er oppe at vende. De poster, der optræder under de løbende poster, kaldes betalingsbalancens delbalancer. Der er flere delbalancer, men de tre vigtigste delbalancer er:

* **Handelsbalancen:** Denne balance kaldes også 'varehandel' (se tabel 7.1). Handelsbalancen viser forskellen mellem vareeksport og vareimport. Såfremt vi i Danmark importerer en masse mere, end vi eksporterer, kan det være tegn på en svækket konkurrenceevne (og vice versa), og derfor får netop denne post meget opmærksomhed. I de senere år har Danmark haft et stort overskud på varehandel med udlandet.

* **Tjenestebalancen:** Den anden delbalance dækker over 'tjenester'. Her registreres en række forskellige transaktioner - de vigtigste er søtransport og rejser (turisme). Danmark har traditionelt overskud på denne saldo.

* **Overførselsbalancen:** Den tredje delbalance dækker over 'indkomst' og 'løbende overførsler'. Her er der tale om kapitalbevægelser. Det gælder blandt andet overførsler til og fra EU (danske landmænd modtager eksempelvis landbrugsstøtte fra EU), og bevægelser i formueindkomster, som resultat af gevinster el-

Tabel 7.1 Betalingsbalancen – løbende poster og kapitalposter, netto

Enhed: mio. kr.	2008	2010	2012	2014	2016
Løbende poster, netto					
Varehandel	23985	89401	81966	89258	116154
Tjenester	39487	36384	32114	48677	11814
Søtransport	54864	58814	56547	66034	31392
Rejser	-17435	-17784	-18624	-15865	-14226
Indkomst	20091	29621	42791	72064	52186
Løbende overførsler	-31012	-36559	-37836	-33194	-28892
Betalingsbalancens løbende poster i alt	52 551	118 847	119 035	176 806	151 261
Kapitalposter					
Kapitaloverførsler mv.	428	469	453	-4135	131
Nettofordringserhvervelse	52979	119317	119488	172671	151392
Finansielle poster i alt	-16197	-6168	99015	149628	112174

Kilde: Statistikbanken.

ler tab på investeringer såsom aktier, obligationer etc.

Kapitalposterne viser, hvordan et løbende overskud anvendes/et underskud finansieres. Er der overskud på de løbende poster, får vi tilsvarende mere udgift på kapitalposterne, da udlandet låner af os. Er der modsat underskud på de løbende poster, får vi indtægter i form af lån fra udlandet. De akkumulerede lån til og fra udlandet opgøres på kapitalbalancen, som viser Danmarks samlede stilling i forhold til udlandet. Danmark har en formue på cirka 1.000 milliarder kroner.

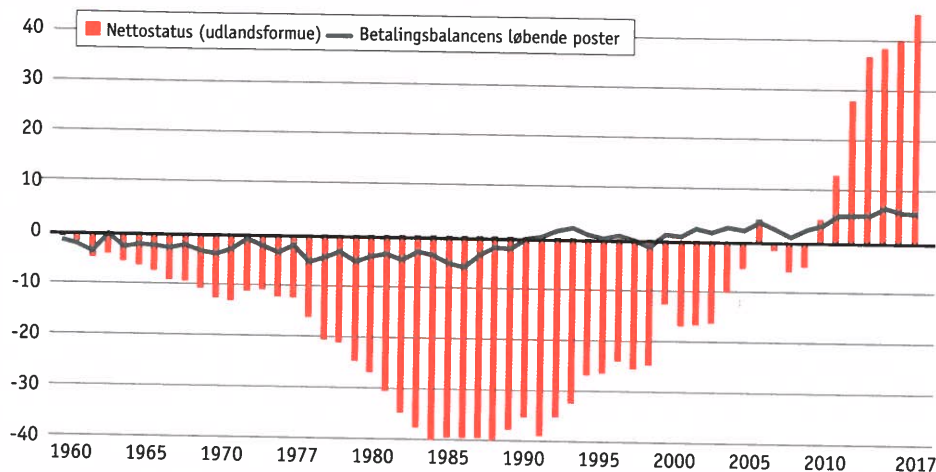
Danmark har siden 1980 haft plus på betalingsbalancen og i løbet af de seneste år haft rekordhøje overskud på betalingsbalancen. Umiddelbart kan det lyde som en ubetinget god ting, men det afhænger af årsagerne til overskuddet og de politiske målsætninger.

Fordelene ved et overskud er, at Danmark øger udlandsformuen og dermed sender signaler til omverdenen om, at Danmark er en sikker havn. Dette er – sammenholdt med en overkommelig statsgæld – med til at sikre et fortsat attraktivt renteniveau.

Hvorfor er der så overskud på betalingsbalancen? Danske eksportvarer har været begunstiget af høje priser, samtidig med at importpriserne har været lavere. Dvs. danske varer kan byttes til flere udenlandske varer. Går man yderligere ned i tallene for Danmark, viser det sig dog, at en del af det større overskud på betalingsbalancen skyldes, at vi importerer mindre (dvs. investerer og forbruger mindre). Dermed skal man være forsigtig med at tolke det forhøjede plus på betalingsbalancen som et signal om, at den danske konkurrenceevne er forbedret – det kan derimod lige så vel være et tegn på, at danske virksomheder har droslet ned for investeringerne.

2016
116154
11814
31392
-14226
52186
-28892
151 261
131
151392
112174

Figur 7.12 Nettostatus over for udlandet (udlandsgæld eller udlandsformue) og betalingsbalancens løbende poster i procent af BNP

Kilde: Samfundsstatistik 2017.

Det afgørende samfundsøkonomiske mål er, at betalingsbalancen ikke kommer i permanent underskud, der sætter landets kreditværdighed over styr, hvorfor det med stor sandsynlighed vil blive dyrere for Danmark at optage lån i udlandet.

Hvordan kan det så være, at man ikke altid bør have en positiv betalingsbalan-

ce, og det ikke altid er en dårlig ting at stifte gæld til udlandet?

Her skal man forstå, at gæld ikke behøver at være en dårlig ting. Det giver nemlig god mening at låne penge, så længe den investering, man har lånt penge til, skaber et større afkast end det, som det koster at låne penge.

'de fede ord'

- * Økonomisk vækst
- * BNP – bruttonationalproduktet
- * Bæredygtig udvikling
- * Den ægte opsparing
- * Arbejdsløshed
- * Beskæftigelse
- * Konjunkturarbejdsløshed
- * Strukturarbejdsløshed
- * Sæsonarbejdsløshed
- * Inflation
- * Flaskehalsproblemer
- * Demand pull-teorien
- * Cost push-teorien
- * Statsgæld
- * Gini-koefficient
- * Lorenz-kurve
- * Betalingsbalancen
- * Løbende poster
- * Kapitalposter
- * Handelsbalancen
- * Tjenestebalancen
- * Overførselsbalancen